

Závěr

Od vzniku Československé republiky v roce 1918 patřila tzv. slovenská otázka neboli problematika ústavněprávního postavení Slovenska (a tedy i slovenských národních orgánů) k nejdůležitějším a nejsložitějším problémům republiky, který se po celou dobu její existence nepodařilo uspokojivě vyřešit, což nakonec vedlo jejímu definitivnímu rozpadu.

Doba první republiky přinesla Slovensku kulturní a vzdělanostní vzestup, což značně přispělo k národnímu sebevědomí Slováků a růstu jejich nacionálně-politických požadavků. Odrazem tohoto vývoje bylo autonomistické hnutí, jehož vůdčí silou se stala Hlinkova slovenská ľudová strana. K první velké krizi v česko-slovenských vztazích, ke které došlo v letech 1938–1939, přispěly zejména dva faktory. Prvním faktorem bylo to, že čeští politikové dlouho na vývoj na Slovensku nedokázali patřičně reagovat, druhým pak skutečnost, že autonomistická HSĽS přijala totalitní fašizující ideologii.

Po Mnichovské dohodě se HSĽS podařilo prosadit autonomii Slovenska, ale rozbití Československa v březnu 1939 bylo způsobeno především zásahem hitlerovského Německa. Vznik Slovenského státu byl pouze vedlejším produktem nacistické politiky agrese, což se také projevilo na jeho vazalském a totalitním charakteru.

Zpočátku byl Slovenský stát pro mnohé Slováky přijatelný. Během války se však velká část slovenského obyvatelstva od něj odvrátila. Přispěla k tomu účast Slovenského státu v válce proti SSSR, která se stále jasněji jevila jako prohraná, jeho autoritativní a nedemokratický charakter, potlačování lidských a občanských práv i zprávy o masovém vyvražďování Židů. Slováci si také stále více uvědomovali, že stát, který je zcela závislý na nacistickém Německu a prezentuje se jako jeho věrný spojenc, nemůže mít v poválečné Evropě žádnou perspektivu. Podle J. Rychlíka přispěla k odmítnutí Slovenského státu jeho občany také skutečnost, že mezi Slováky nevytizelo během války vědomí blízkosti k Čechům, protože „idea česko-slovenské vzájemnosti byla mnohem logičtější a reálnější než ľudáky oficiálně propagovaná myšlenka německo-slovenského přátelství, která se neměla o co opírat“.⁵⁹

Slovenské národní povstání však nepředstavovalo pouze revoltu vůči vazalskému a totalitnímu Slovenskému státu, ale také přihlášení se k demokratickému Československu, ovšem založenému na nových principech. Vedoucí politické síly povstání usilovaly o to, aby státoprávní uspořádání poválečného Československa mělo federativní charakter. Federace se jevila jako nejvhodnější řešení proto, že při vytvoření jednotného státu mohla eliminovat nebo alespoň výrazně omezit separatistické tendence.

⁵⁹ Rychlík J. Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945. Bratislava: Academic Electronic Press a Ústav T. G. Masaryka 1997, s. 259.

Povstání sice skončilo po dvou měsících vojenskou porážkou, ale její vedoucí orgán – Slovenská národní rada, která stála v jeho čele, si svoji mocenskou pozici uhájila i na sovětskou armádou osvobozeném slovenském území.

SNR nemohla svoji existenci, a tedy ani své pravomoci, žádným způsobem odvozovat z textu Ústavní listiny 1920 ani jiných ústavních zákonů předmnichovského Československa. Svoji legalitu a legitimitu však odvozovala z ústavního principu suverenity lidu, který svoji vůli otevřeně projevil Slovenským národním povstáním. Legalitu SNR pak v dubnu 1945 nezpochybnil ani Košický vládní program, ve kterém ji za nositelku zákonodárné, vládní a výkonné moci na území Slovenska uznaly i představitelé zahraničního odboje.

Myšlenka federace, kterou SNR prosazovala, však narazila na odpor všech českých politických stran, které vytvoření Slovenského státu vnímali jako zradu Československé republiky a SNP jen jako její odčinění slovenským národem. Druhým důvodem, proč se ji nepodařilo prosadit, byla skutečnost, že od ní na příkaz vedení KSČ ustoupili i slovenští komunisté.

Podle M. Baranovského Slovenské národní povstání tak znamenalo promarněnou příležitost začít budovat Československou republiku na nových základech. Zkušenosti s československou federací vytvořenou v roce 1968 však svědčí o tom, že v totalitním systému, kde nejsou uplatňovány tradiční demokratické principy, nemůže ani federativní uspořádání řádně fungovat a zůstane pouze formálně uzákoněným, ale v praxi téměř nerealizovaným konceptem.

Pro režim založený na centrálním řízení ekonomiky a státním dohledu nad prakticky všemi oblastmi společenského života totiž představuje federální soustava orgánů zcela logicky jen zbytečnou komplikaci, která hladké ovládání společnosti jen zbytečně komplikuje.

V poválečném Československu tak byl místo federativního nastolen asymetrický model státoprávního uspořádání, spočívající v tom, že celostátní orgány plnily zároveň funkci českých národních orgánů, zatímco v čele Slovenska stály slovenské národní orgány. Postavení Slovenska lze charakterizovat jako určitou formu autonomie, jejíž obsah se však postupně měnil. Až do 21. dubna 1945 vykonávala na Slovensku veškerou zákonodárnou, vládní a výkonnou moc Slovenská národní rada, od tohoto data se o ni začala částečně dělit s prezidentem E. Benešem, přičemž dekrety prezidenta republiky mohly na Slovensku platit pouze se souhlasem SNR. Následující tzv. pražské dohody pravomoci slovenských národních orgánů postupně zužovaly až se z nich staly instituce téměř zcela podřízené ústřední vládě.

Tento stav posléze zakonzervovala i Ústava 9. května.

Poválečný vývoj česko-slovenských vztahů ovlivnila především skutečnost, že vedení komunistické strany, která od února 1948 v Československu téměř neomezeně vládla, zastávalo názor, že tzv. slovenská otázka je v podstatě problémem ekonomickým, který se automaticky a

definitivně vyřeší v okamžiku, kdy Slovensko dosáhne hospodářské úrovně českých zemí. Proto komunisté přijali program industrializace Slovenska, na jehož základě se na slovenském území začaly budovat rozsáhlé průmyslové komplexy. Představa, že národnostní problémy lze řešit pouze cestou ekonomického rozvoje se však ukázala jako zcela iluzorní, což jasně dokládá i další historický vývoj.